

LA LLUITA PER ESDEVENIR UN PODER. ELS BENEFICIATS DE LA CATEDRAL DE GIRONA AL SEGLE XVII

MONTSERRAT JIMÉNEZ SUREDA

Universitat Autònoma de Barcelona

Resum

Aquest article presenta la lluita secular dels beneficiats de la catedral de Girona per tal d'equiparar el seu estatus corporatiu al d'altres elits eclesiàstiques, com la canonical. Es compara el seu cas amb altres casos anàlegs; es fa balanç de la relació dels beneficiats amb altres poders ciutadans, com el del bisbe i el de l'Ajuntament, i s'analitza l'impacte de les diverses conjuntures històriques per les quals va passar la institució, incidint especialment en les conseqüències del Concili de Trento.

Paraules clau

Beneficiats, Girona, segle XVII, feudalisme eclesiàstic, Concili de Trento.

Abstract

This article presents the secular fight of the beneficiaries of the cathedral of Girona in order to equate his corporate status to the other ecclesiastical elites like the canonical ones. It compares the beneficiaries' case with other analogous cases; does balance of the relation of the beneficiaries with other citizen powers as were the bishop of Girona and the city council; and analyses the impact of the diverse historical moments that affected the beneficiaries, specially the Council of Trento.

Keywords

Catalan beneficiaries, XVIIth century, Council of Trento, ecclesiastic feudalism, Gerona.

ÍNDEX

1. Introducció. Beneficiats i canonges catedralicis a la Girona del Barroc.
2. La lluita per esdevenir un poder després de Trento.
3. Batalles d'una llarga guerra.
4. Bisbes, canonges i beneficiats.
5. Petits estratagemes punyents.

6. Ser o no ser (comunitat).
7. El trasllat a la capella de Sant Lluç.
8. Conclusions.

Apèndix: Beneficis amb còngrua (dotació econòmica) i sense residència vinculats a la catedral de Girona en el segle XVII.

1. INTRODUCCIÓ. BENEFICIATS I CANONGES CATEDRALICIS A LA GIRONA DEL BARROC

A la Girona del Barroc hi havia un nombre considerable de centres religiosos que comprenia, entre d'altres, parròquies, monestirs, convents, oratoris privats, capelles, ermites, col·legiata i catedral. L'organigrama intern de la darrera integrava el bisbe; nou dignitats: l'ardiaca major, el sagristà major, el cabiscol major, l'abat de Sant Feliu, l'ardiaca de Besalú, l'ardiaca de l'Empordà, l'ardiaca de la Selva, el clavari i el degà;

36 canonges: 24 de diaconals i 12 de presbiterals (els antics preveres de capítol), i uns

140 beneficiats. Sulpici Pontich deia que, d'aquests, n'hi havia 36 sense residència. Els altres eren residents.

Endemés, a la catedral de Girona es vinculava—directament o indirectament—un extens entramat de treballadors que ajudaven a fer d'aquesta institució una empresa rendible i eficaç. Entre aquests treballadors hi havia procuradors, bossers, receptors de misses, adjunts, administradors, advocats, baciners, capers, cantors, músics, organista, cuiners, examinadors, guardes, jutges del breu, mestres d'escola o d'accent, mestres de cant antic, mestres de cant nou, mestres de cerimònia, metges, mostassaf, notaris, oficials de capítol, oficials d'església, oïdors de comptes, pastissers, peixaters, carnisers, priors, pabordes, rectors, refectorers, rellotgers, sagristans, secretaris, síndics, tresorers, visitadors i vicaris de gremi i extragremi. De vegades, s'esqueia que alguns integrants del primer grup, canonges o beneficiats, per exemple, executaven tasques compreses en aquest segon bloc (feien de tresorers o de pabordes, posem per cas). No era gens infreqüent que un benefici determinat impliqués unes obligacions concretes. En altres casos, aquests menesters els feien personal diferent.

Un benefici eclesiàstic era una institució jurídica que solia localitzar-se físicament en una capella i que es mantenia de rendes generades per propietats

que podien ser rurals, urbanes o financeres.¹ Els beneficis acostumaven a tenir unes obligacions imposades pels seus fundadors. Aquests deures normalment es referien a la caritat, a la litúrgia o a la conservació de la capella en què s'encabien.² En les èpoques medieval i moderna no era gens estrany que les famílies que tenien prou capacitat d'inversió fundessin beneficis per tal d'ajudar els membres que quedaven perjudicats pel repartiment de les herències.³ La fundació de beneficis revertia en la puixança global de l'Església, atès que en permetia l'autofinançament i la independència (i la puixança) econòmica.⁴ En un just *qui pro quo*, les autoritats d'aquesta permetien l'ús del dret de patronat.⁵ És a dir, qui havia erigit un benefici tenia el dret de triar qui l'ocupava. D'aquesta manera, els cabalers o fadristerns tenien garantida la supervivència decorosa. L'única condició era que aquests no-hereus s'avinguessin a una vocació eclesiàstica.⁶

L'estructura beneficional formava part de l'edifici del feudalisme eclesiàstic arreu d'Europa.⁷ Percebuts com a propietat privada, molts

¹ La descripció detallada, evolutiva i global, a càrrec d'un dels més sòlids i eficients especialistes actuals d'història de l'Església, Barrio Gozalo, M.: *El sistema beneficional de la iglesia española en el Antiguo Régimen (1475-1834)*, Universitat d'Alacant, Sant Vicent del Raspeig, 2010.

² Martín Martín, J. L.: "Beneficios y oficios del clero rural castellano (siglos XIII-XV)", *Anuario de estudios medievales*, XXXV-2 (2005), pàgs. 693-736.

³ I no només beneficis. Peñalva Gil, J.: "Las iglesias patrimoniales en la Castilla medieval. La iglesia parroquial de San Nicolás de Burgos: institución, ordenanzas y regla de 1408", *Anuario de estudios medievales*, XXXVIII-1 (2008), pàgs. 301-366.

⁴ Hi ha qui percep la resurrecció del vell sistema com a solució de les friccions econòmiques entre l'Església i l'Estat. Hierrezuelo Conde, G.: *La autofinanciación de la iglesia católica y las demás confesiones religiosas en la libertad e igualdad religiosas*, tesi doctoral llegida el 1999. Pot consultar-se, digitalitzada, en l'adreça següent: www.eumed.net/tesis/2008/ghc/ Una altra anàlisi sobre el mateix tema, Cebrià García, M. D.: *La autofinanciación de la iglesia católica en España. Límites y posibilidades*, Plaza Universidad, Salamanca, 1999.

⁵ Catalán Martínez, E.: "El derecho de patronato y el régimen beneficional de la iglesia española en la Edad Moderna", *Hispania sacra*, LVI-113 (2004), pàgs. 135-168.

⁶ D'altres possibilitats eclesiàstiques de "coHocar" fadristerns a Rey, O.; Barreiro, B.: "'Catedrales de segundo orden'. Las colegiatas de Galicia en la Edad Moderna", *Semata*, 15 (2004), pàgs. 281-316. Barguero Goñi, C.: "Disputas por el priorato del Hospital en Castilla durante los siglos XIV y XV", *Hispania*, LVIII-199 (1998), pàgs. 537-557.

⁷ Carbonell Boria, M. J.: "El beneficio eclesiástico en la ciudad de Valencia (primera mitad del siglo XV)", *Anuario de estudios medievales*, XXVIII (1998), pàgs. 729-756.

moviments reformistes varen procurar no lesionar-la. Fer-ho podia comportar la desafecció social dels líders comunitaris envers la causa reformista i, per tant, el fracàs d'aquesta darrera per manca de suport. Així s'explica que, a l'Anglaterra que descriu Jane Austen en les seves novel·les i que s'emmarca en la transició entre els segles XVIII i XIX, els beneficiats hi tinguin encara una presència tan socialment (i tan governamentalment) respectada.

A més, la beneficiat solia considerar-se una estructura identitàriament nacional, ja que no era ni socialment ni legalment possible que l'ocupessin els de fora.⁸ A Catalunya com arreu d'Occident, els càrrecs eclesiàstics solien estar blindats per estatuts d'estrangeria que els feien només vacants per als naturals de la terra. Tret que els sobirans s'entestessin en el contrari, ço que, a Catalunya, a partir dels fruits del matrimoni entre Ferran d'Aragó i Isabel de Castella va succeir amb una creixent assiduitat, si bé limitada a les prebendes econòmicament i políticament més ben dotades.

Els beneficiats, però, eren jeràrquicament inferiors als canonges. Malgrat això, els que ocupaven un benefici no poques vegades tenien consciència de ser de casa bona, potser la més bona de la comarca, com ara els Noguer de Segueró, que havien generat, fins i tot, parèmies per part del *vulgus*. L'orgull inherent a aquesta pertinença podia haver estat reforçat per estudis tan superiors com els que cursaven els canonges. I podia haver estat martiritzat, dia rere dia, per la comparació inevitable entre les aptituds pròpies i les inevitablement percebudes com a inferiors capacitats dels que, per un naixement i fortuna una mica més feliços, s'havien encimbellat un escaló més alt en la gradació eclesiàstica. ¿Com introspeccionaven aquest càrrec de segona dins l'Església els que, essent segons o tercers en el petit ordre successori familiar, també havien estat exclosos pels seus d'unes possessions vinculades a un germà gran que potser era, a tots els nivells, classificat com a més maldestre per l'enveja fraterna?

⁸ Una perspectiva enriquidora i diversa de la realitat beneficiat a Moroni, M.: "Rete di relazioni, rapporti di patronage, enfiteusi e benefici ecclesiastici. L'ascesa dei prosperi nella Marca Pontificia del Settecento", *Società e storia*, 82 (1998), pàgs. 745-766.

El ressentiment és sempre una palanca poderosa. Al llarg del segle XVII, els beneficiats de la catedral de Girona s'enfrontaren amb els canonges per tal d'aplicar un lema que esdevindria tan revolucionari al final de la centúria següent: igualtat. A tots els nivells. Els cristians són germans entre si. Jeràrquicament, els canonges eren els seus germans grans. En l'estructura familiar, un pare omnipotent i una percepció social majoritària concomitant amb els interessos d'aquells progenitors els havia privat de compartir uns béns encunyats per uns ancestres tan seus com dels hereus que sí que en gaudirien. En l'espai en què s'inseririen, ja tan adults com aquells que els havien engendrat i potser millor instruïts, sense l'ombra del pare temut, amb uns recursos econòmics que els feien autònoms, amb la respectabilitat social de la vocació eclesiàstica i acompanyats de més de cent persones que es trobaven en una situació similar i que no devien experimentar sentiments diversos, llur actitud podia ser diferent. Podien lluitar per subvertir un enquadrament i, mentre ho feien, podien rebre l'aprovació de llurs famílies. I podien esquivar el rebuig social que els havia mantingut emmanillats enfront de qualsevol intenció de vindicar un repartiment més just dels patrimonis de llurs nissagues.

La qüestió era, però, que molts canonges ho eren també per la seva condició de fadrísters. L'únic que succeïa era que els no-hereus que esdevien canonges pertanyien a uns casals de més fortuna, a tots els nivells. I havent pogut grimpar fins al cim de la piràmide catedralícia, no volien compartir amb ningú altre aquell post que volien privatiu i que estaven disposats a defensar com a herència privilegiada que ells –molts també cabalers– podien llegar a una posteritat consanguínia (integrada bàsicament per nebots).

La lluita dels beneficiats gironins per esdevenir un poder va enfrontar-los amb els canonges durant centenars d'anys. Al llarg del segle XVII, cal emmarcar aquesta en la reforma eclesiàstica pactada en el Concili de Trento pels caps de les potències romanes catòliques.⁹

⁹ Jedin, H.: *Storia del Concilio di Trento. Il primo periodo, 1545-1547*, Morcelliana, Brescia, 1962.
 Jedin, H.: *El Concilio de Trento en su última etapa. Crisis y conclusión*, Herder, Barcelona, 1965.
 Prosperi, A.: *El Concilio de Trento. Una introducción histórica*, C.C.T., Valladolid, 2008.

2. LA LLUITA PER ESDEVENIR UN PODER DESPRÉS DE TRENTO.

L'onze de maig de 1601, es va ordenar, a l'església major de Girona, l'observança del cerimonial romà.¹⁰ La catedral feia pinya amb Roma, aplicant el que s'havia decidit conciliarment. Fins a aquell moment concret, la Seu de Girona (com tantes altres esglésies d'Occident) havia tingut una identitat litúrgica diferencial, fonamentada de manera sòlida en una notable autonomia entrenada dia a dia en l'autogestió. Això no només pel que feia a la litúrgia, sinó abastant una globalitat d'aspectes que incloïen el funcionament econòmic, administratiu o polític de la institució catedralícia.

Per a moltes cerimònies, l'església major de Girona seguia ritus propis, molt antics. Bona part tenien llur origen en algun moment de l'època medieval. L'adopció del cerimonial romà va originar algunes dificultats internes d'adaptació. Els beneficiats de la Seu se'n ressentiren de manera col·lectiva. Se'n ressentiren, però no es resignaren. Preveient el cop abans de sentir-lo, vint-i-set anys abans, mancomunadament, havien acudit a un notari —el notari Codina— per tal de fer-se forts en el fet de no haver de cantar les lliçons de l'ofici romà.¹¹

Els beneficiats no volien "haver de cantar las lliçons del officí Romà (...) que de nou se usave en la nostre Iglésia".¹² Són simptomàtics l'argument de la innovació, en una època en què pesava molt la tradició, la continuïtat i la història, i l'ús de l'adjectiu possessiu per referir-se a l'església. El nostre, aquell seva (i ben seva), es referia a la catedral. No a l'església genèrica.

La de l'ofici romà, però, no era una qüestió de rebuig a un govern foraster a la Seu. No es tractava de l'oposició frontal als hostes que vingueren i de casa ens tragueren. O no només. El cas era que els beneficiats tenien la sensació de tenir massa deures i de gaudir de massa pocs drets, i tractaven de revertir el que percebien com a posició injusta. El dos de febrer de 1604,

¹⁰ Arxiu de la catedral de Girona (d'aquí endavant ACG): *Resolucions capitulars. De l'1 de gener de 1600 al 31 de maig de 1604*, 11 de maig de 1601, fol. 83 r.

¹¹ ACG: *Repertori alfabètic del secretariat del Molt Illustre Capítol de la Iglésia Cathedral de Gerona fins al mars de 1736, documens existents en lo arxiu de la mateixa iglésia y diferents adnotacions tretas del vicariat y officialat eclesiàstich y notarias de la present ciutat de Gerona, treballat per lo Dr. Sulpici Pontich, canonge de dita iglésia*, vol. I, fol. 177. La visita al notari fou el 13 de febrer de 1574.

¹² ACG: *Repertori alfabètic...*, vol. I, fol. 177.

per exemple, s'excusaren (infructuosament) de cantar responsoris i lliçons al cor.¹³ Cinc dies més tard, el set de febrer, es negaren a exercir el mestrat de cerimònies de la catedral.¹⁴

Aquests no eren solament uns temes del que, si es produís avui, podríem anomenar drets laborals, sinó que s'hi barrejaven, complicant-los, qüestions identitàries. Els beneficiats no es conformaven amb el seu estatus. Aspiraven a constituir-se en un poder amb una projecció i una consideració social com els que tenien els canonges.

Dues mostres eloqüents d'això es transparenten en la sempiterna lluita per poder portar bonet (com els canonges) i insígnies (com els doctors o com alguns dels oficis vinculats a la catedral). És a dir, la visualització –per part dels ciutadans i dels passavolants– d'una situació de privilegi que els hagués convertit immediatament en receptors d'un grau de respecte palès en un tracte que, per a frustració llur, no arribaven a gaudir.

Ara bé, estaven decidits a aconseguir aquest objectiu que devien percebre com a factible, si jutgem per la constància que hi van esmerçar. Després de tot, els canonges eren 36 i ells voltaven els 140 i, en totes les guerres, l'element numèric de la tropa té un cert pes. Al llarg de tot el segle XVII, es produí a l'interior de la catedral de Girona el que es podria definir com la lluita per esdevenir un poder. L'ofensiva la menaren els beneficiats.

Els canonges van resistir les incansables investides amb el mateix ànim. De cap manera no els convenia que una altra corporació incardinada, com la seva ho era, a la Seu, tingués força i reconeixements que poguessin servir-li de plataforma o de pilar per afermar-se i competir (i compartir) amb ells béns, rendes i privilegis. De cap de les maneres.

Per part canonical, la centúria es va encetar decidint corporativament en capítol, el setze de novembre de 1600, que, per consuetud, cap germà o nebot de canonge no podia ser impedit per dissentiment ser admès com a canonge, cabiscol segon o dignitat, si així ho decidia la major part dels

¹³ ACG: *Resolucions capitulars. De l'1 de gener de 1600 al 31 de maig de 1604*, 2 de febrer de 1604, fol. 201.

¹⁴ ACG: *Resolucions capitulars. De l'1 de gener de 1600 al 31 de maig de 1604*, 7 de febrer de 1604, fol. 201 v.

capitulars.¹⁵ Encara (i es fa esment explícit a aquesta circumstància) que el germà o oncle de l'aspirant –el canonge *senior*– fos ja mort i, per tant, no pogués lluitar en persona per col·locar un dels seus en un espai que havia hostatjat membres de la seva família generació rere generació i que, per aquesta causa, s'havia acabat sentint com un espai propi.

3. BATALLES D'UNA LLARGA GUERRA

Ambdós cossos, el de beneficiats i el de canonges, partien d'una identitat, familiar, nacional i social, sòlida. Els primers volien acabar de consolidar-la amb un post institucional concomitant. Així que qualsevol esclatxa legal per on poder entrar i cimentar un cos de drets alternatius era aprofitat per aquell conjunt d'homes cultes (formats en la jurisprudència en bona part), amb consciència de si i un esperit de cos construït a còpia de segles d'existència de la institució beneficial.

El seu problema major era que s'enfrontaven amb un altre conjunt d'homes d'igual o superior cultura, de fortes individualitats i amb un esperit de cos de pedra picada. En ambdós grups hi havia l'idèntica llicenciatura en lleis i cànons, la qual cosa els convertia en uns motivats advocats peritíssims i amb recursos materials contra uns altres motivats advocats peritíssims i amb recursos materials, amb el consegüent perill d'eternitzar les causes.

Les inevitables topades es produïren en una gran diversitat de fronts i implicant un bast nombre de contingents. Unes mostres d'això són les següents:

1. El trenta de juny de 1610, un beneficiat prengué l'altar de la Gregoriana a un canonge que eixia a celebrar.¹⁶ Tots dos volien cantar missa. Es consideraven amb el dret a fer missa, en idèntica hora i en idèntic lloc. En aquella ocasió va ser una qüestió física: el beneficiat va espavilar-se

¹⁵ ACG: *Resolucions capitulars. De l'1 de gener de 1600 al 31 de maig de 1604*, 16 de novembre de 1600, fol. 38 v.

¹⁶ ACG: *Resolucions capitulars. De l'2 de juny de 1604 al 31 de maig de 1611*, 30 de juny de 1610, fol. 245.

més. Anava més lleuger. El canonge anava més carcàs. Va guanyar la bassa el primer. El capítol de canonges va **reaccionar amb** la deguda indignació per aquelles formes impropres. Atès que el beneficiat era porcionari, fou privat de porció per quinze dies. Com que també era del Sant Ofici, s'avisà el Tribunal de les maneres indignes amb què es comportaven alguns dels seus membres (aquell en concret) en públic. Els beneficiats, però, reaccionaren també corporativament i s'inicià un plet.¹⁷ Anys més tard, es va definir aquella topada amb un simbòlic "los beneficiats prengueren la baralla",¹⁸ és a dir, recolliren el guant.

2. El 20 de juliol de 1658, en ocasió d'una petició en forma de súplica que els beneficiats adreçaven al capítol de canonges, tractaren aquest d'"Il·lustre i molt reverend senyor". Beneficiats i canonges feia molts segles que vivien protocolàriament i el capítol no sols era "Il·lustre". El capítol era "Molt il·lustre". Els canonges es van negar a creure que allò fos un lapse innocent i van exigir, si és que els altres volien ser merament oïts en el que demanaven, que esmenessin el que van considerar una irreverència formal del tot inacceptable.¹⁹

3. El tercer exemple supera l'anècdota i puja a la categoria. Congela els somriures perquè permet entrellucar el que hi ha darrere escaramusses com les anteriors. L'u de gener de 1678, els beneficiats prengueren possessió per l'administració dels aniversaris dels masos Abadia de Sils i Riurans de Maçanet de la Selva. És a dir, es constituïen en senyors feudals. Aquell acte feria vivament l'autoritat del capítol en aquella administració. Els canonges van emparar-se en els drets que tenia l'obra en força del llegat que els havia fet el bisbe Pijoan.²⁰ S'encetà un altre plet.

¹⁷ Els notaris implicats foren Canals i Savarrés. ACG: *Resolucions capitulars. Del 2 de juny de 1604 al 31 de maig de 1611*, 3 de juliol de 1610, fols. 245 v.

¹⁸ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 184.

¹⁹ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 186.

²⁰ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 188 v. Notícies abundants sobre Francesc de Pijoan a Busquets, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994, vol. II. La seva tasca com a president de la Generalitat de Catalunya ha estat documentada per Antón Pelayo, J.: "Francesc Pijoan", D. a.: *Història de la Generalitat de Catalunya i dels seus presidents, 1518-1714*, Generalitat de Catalunya-Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 2003, Vol. II, pàgs. 236-239.

Canonges i beneficiats pugnaven pel poder. Pel poder eclesiàstic a la diòcesi de Girona. Per la riquesa que n'era la base, és clar. I per la projecció social d'aquest mateix poder, per la imatge pública. L'actitud d'ambdós cossos, sovint, era irreductible i, en aquella guerra, van acabar implicats, fortuïtament o de manera interessada, altres poders alternatius. El del bisbe, per exemple.

4. BISBES, CANONGES I BENEFICIATS

Fins arribar a l'aplicació de les decisions eixides del Concili de Trento, el bisbe de Girona compartia el poder sobre la diòcesi en peu d'igualtat amb el capítol de canonges. Pel que fa a l'àmbit eclesiàstic, ambdós tenien el que, després de Montesquieu, es va acostumar a dividir com a poder legislatiu, executiu i judicial. Amb les eines corresponents en forma d'edictes, d'oficials, de tribunals i de jutges. Ja que, per ser respectat, el poder judicial, de la mà del poder executiu, ha de tenir les eines coercitives corresponents. Entre les quals, presons. I, a Girona, com a tants indrets d'Occident, bisbe i capítol de canonges les tenien, aquestes garjoles.

Encara el 1728, governant Felip V d'Espanya, el bisbe de Girona actuava com a senyor feudal amb la condensació dels poders legislatiu, executiu i judicial (abans esmentats) en els àmbits en què el marc legal genèric li permetia de fer-ho. Un exemple concret: la rebel·lió d'un bosser de la catedral (que va donar unes distribucions a un minyó de cor vestit amb hàbits d'escolà) va motivar que el bisbe el fes empresonar fins que l'home va claudicar, va retornar a l'obediència episcopal i va ser alliberat sense més conseqüències personals.²¹

Fins passat Trento, la diòcesi de Girona s'havia governat amb una independència mancomunada entre bisbe i capítol. Una regla manté un convent, diu, encertadament, el refrany. Aquella gestió complicada es mantenia a través de nombroses codificacions legals que especificaven els àmbits que pertocaven a cadascú. Nogensmenys, les topades, fruit de les

²¹ ACG: *Resolucions capitulars. Del 24 d'abril de 1726 al 19 de març de 1731*, 19 i 20 d'octubre de 1728, fols. 182 r-183.

diverses interpretacions de la lletra escrita, foren recurrents. Ambdós, bisbe i capítol, a més, podien veure's i viure's com a poders rivals.

Les normes tridentines foren letals per a l'autonomia de les esglésies locals i per al sentit genèric d'Església catalana. Una d'aquestes normes tractava la qüestió de la presència: l'obligació de residir que afectava els que treballaven pels afers de l'església, de la seva gestió administrativa, política i econòmica i que, per això mateix, havien de ser fora.²² A Roma, a Madrid, a Tarragona o allà on s'escaigués.

Cal recordar que els mossens no només desenvolupaven el vessant espiritual de llur vocació, sinó que solien exercir com a ambaixadors, síndics, gestors i advocats de la institució en què s'incardinaven. Per això la sòlida preparació en lleis i canons que solien tenir. Altrament, tal *cursus honorum* –amb la despesa consegüent– no hagués calgut.

Les normes de Trento afavorien la centralització romana i, paradoxalment, el poder civil, acotant l'àmbit d'actuació dels eclesiàstics i confinant-los a la tasca de mossens. El cas, però, era que el capítol de canonges de la catedral de Girona en tenia molts d'altres, de poders rivals i, sovint, per solucionar qüestions difícils que aspectaven el fur eclesiàstic, havia d'acudir a un arbitratge especialitzat. El més freqüent era l'apel·lació al vicari general de la diòcesi o al bisbe mateix. Aquests arbitratges, tenint en compte les rivalitats potencials abans alludides, no estaven exempts de riscos. Sovint, les qüestions no només es dilucidaven d'acord amb el dret, sinó que hi havia un espai per al factor humà. Pesaven específicament les relacions entre bisbe i capítol i entre bisbe i beneficiats.

Dos exemples contraposats es poden trobar en els afers que segueixen:

1. El cinc de febrer de 1614, els beneficiats van erigir una administració per ajudar els seus malalts. Aquesta administració va ser decretada pel vicari general de la diòcesi. L'u de març següent, el capítol de canonges va saber que els beneficiats, per mantenir-la i fer-la operant, detreien quatre diners per

²² L'any 1600, per exemple, el capítol va demanar, a Roma, una presència d'aniversaris per als que treballaven per l'Església. Des del cor de la Cristiandat es va respondre a través d'una signatura de gràcia, literalment *non esse cur id praeciperet, cum jure cautum sit*. ACG: *Resolucions capitulars. De l'1 de gener de 1600 al 31 de maig de 1604*, 26 de novembre de 1600, fol. 49 v. Aquesta i altres mostres reportades per Sulpici Pontich a ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 181.

lliura de les mesades de cadascun d'ells.²³ A més, els beneficiats volien donar-li un caire completament legal, fent tots els tràmits a l'arxiu de la catedral de Girona. Pretenien, així, que en quedés constància documental, no només en papers propis, sinó en documents servats a la Seu. No els importava fer-ne detracció a l'arxiu al temps de pagar-les.

Feia molt de temps que el capítol de canonges havia decidit obstaculitzar al màxim qualsevol actuació que pogués reforçar el sentiment corporatiu dels beneficiats. Aquella avinentesa no va pas ser diferent de les que l'havien precedit. El capítol va decidir apel·lar davant del bisbe.²⁴ Així que va presentar-li un document molt elaborat amb deu arguments que demostraven la desconveniència de l'actuació benefical.²⁵ A més, es va demanar al notari Savarrés que n'aixequés la pertinent acta. El bisbe, però, "se mostrà offès".²⁶

Conscients de la incomoditat episcopal en aquell afer concret, els beneficiats també s'hi adreçaren. El sis de març de 1615, li van demanar un nou decret que reafirmés la seva institució d'ajut mutu.²⁷ En aquella qüestió que enfrontava capítol i beneficiats, ambdós havien triat l'arbitratge episcopal i el bisbe es trobava entre l'espasa i la paret.

2. Quan es feria la seva potestat, en canvi, l'actitud dels bisbes era contundent. El dinou de juliol de 1623, per exemple, els beneficiats no volgueren obeir un cartell fixat al cor, amb què el bisbe i el capítol, amenaçant amb la pena d'excomunicació, ordenaven que tots –canonges i beneficiats– escriguessin –apuntessin– les misses que haguessin celebrat a la Seu.²⁸

De qualsevol manera, el capteniment més sovintejat que seguia la major part dels bisbes de Girona s'enquadrava més en el primer exemple que no pas en el segon. Aquell fer causa comuna amb els canonges s'esqueia tan

²³ ACG: *Resolucions capitulars*. Del 4 de juny de 1611 al 31 de maig de 1617, 5 de febrer i 1 de març de 1614, fol. 146 v.

²⁴ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. 1, fol. 184 v.

²⁵ ACG: *Resolucions capitulars*. Del 4 de juny de 1611 al 31 de maig de 1617, 5 d'abril de 1614, fol. 146 v.

²⁶ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. 1, fol. 184 v.

²⁷ ACG: *Resolucions capitulars*. Del 4 de juny de 1611 al 31 de maig de 1617, 6 de març de 1615, fol. 201.

²⁸ ACG: *Resolucions capitulars*. Del 19 d'abril de 1623 al 16 d'abril de 1629, 19 de juliol de 1623, fol. 7 v.

sols quan l'actuació dels beneficiats atacava els interessos d'ambdós senyors. Poques vegades.

Normalment, el bisbe es recolzava en els beneficiats per apuntalar i fer créixer la seva autoritat, a costa de l'autoritat rival, la del capítol de canonges. Hom podria afirmar que la relació entre bisbe i beneficiats s'assembla, salvant les distàncies preceptives, a la que els reis d'Aragó i els comtes de Barcelona mantingueren amb els pagesos de remença quan es tractà de limitar el poder rival de l'aristocràcia catalana més vigorosa.²⁹ Com aquella entesa, també té matisos i clarobscur.

Si l'asserció sembla exagerada, l'avalaré amb la realitat de què havia estat un bisbe, el bisbe Joan Margarit i de Pau, el que havia donat la forma definitiva a les ambicions d'aquell grup d'homes incardinats a la catedral de Girona que es conegué amb el nom de beneficiats.³⁰

Què havia fet el bisbe Margarit per a aquell grup de beneficiats cada cop més nombrós però poc cohesionat i, per tant, poc capaç de reivindicar cosa alguna? El bisbe Margarit els havia regalat una identitat corporativa, concedint-los el que podríem definir com a dret d'associació i de reunió. El bisbe Margarit havia afavorit els beneficiats, atorgant-los un privilegi mitjançant el qual ells podien prendre el nom de comunitat i, com a tal, podien tenir i usar segell propi (en aquella època, el segell era un símbol de sobirania comunitària), síndic propi, caixa pròpia i arxiu per conservar memòria de si i per datar, quan s'escaigués, els precedents que poguessin servir-los. També els havia concedit l'ús d'un espai a la catedral de Girona per tal de trobar-se un cop cada mes. Aquest espai era la capella dels Evangelistes.

Els capitulars tractaren d'aturar l'erecció d'aquesta nova comunitat que els podia fer ombra. Ho feren plantejant una oposició col·legiada i en bloc. Defensaven el seu domini a la Seu de Girona. Prou en tenien ja amb compartir l'espai amb el bisbe i amb el poder civil en tota l'extensió del

²⁹ Vicens Vives, J.: *Historia de los remensas en el siglo XV*, C.S.I.C., Barcelona, 1945. Fernández Trabal, J.: "El conflicte remença a la Catalunya del segle XV, 1388-1486", *Afers*, 42/43 (2002), pàgs. 587-624. Jordà Fernández, A.: "Los remensas. Evolución de un conflicto jurídico y social del campesinado catalán en la Edad Media", *B.R.A.H.*, CLXXXVII-II (1990), pàgs. 217-297.

³⁰ Una biografia del bisbe a Tate, R. B.: *Joan Margarit i Pau, cardenal i bisbe de Girona*, Curial, Barcelona, 1976 (1952).

mateix, municipal i règia. Els canonges de la catedral van decidir actuar de fet i de dret.

5. PETITS ESTRATAGEMES PUNYENTS

D'ençà de la concessió del bisbe Margarit, els beneficiats solien reunir-se per tractar d'afers comuns a la capella dels Evangelistes de la catedral de Girona. Atès que tots ells tenien veu en les qüestions que els afectaven, particularment i col·lectiva, sovint, qualsevol causa, fins i tot la d'aparença contemporània més trivial, s'envitricollava i la disputa tendia a durar.

Els capitulars havien trobat la fórmula perfecta per abreujar tals reunions. Per una suposada raó pràctica i estètica, no deixaven que la capella tingués bancs. Els conclaves s'havien de fer a peu dret. No pocs beneficiats tenien una edat provecte i un sentit de la dignitat institucional que els impedia de seure a terra. Quan les cames els començaven de fer figa (ço que, en alguns casos, s'esqueia ben aviat), es veien constrets a abandonar l'aplec i anar-se'n, ressentidament, a casa.

Aquestes juntes eren susceptibles d'acabar amb una acumulació de greuges: els que les havien motivat i l'afegit de no poder resoldre'ls tranquil·lament de manera comunitària per la falta de seients. Al llarg dels anys, s'havia intentat resoldre la circumstància.

De manera sobtada i anònimament, havien aparegut uns sòlids bancs de fusta a la capella dels Evangelistes. El vuit de juny de 1509, el capítol, expeditivament, va ordenar fer miquetes aquells objectes sense propietari que en volgués reclamar la responsabilitat.³¹ Setanta anys més tard, el 1578, els néts d'aquells beneficiats tornaren a repetir l'estratagema. I els descendents dels capitulars demostraren tenir idèntica memòria històrica.

Actuació similar, solució mimètica. Actuació similar i no idèntica, perquè, en aquella avinentesa posterior, hi hagué un detall nou. Els beneficiats havien lligat els bancs entre si amb rastelleres i cadenats que feren l'operació de treure'ls de l'espai sacre més sorollosa. Escandalosa, hom pot afirmar sense

³¹ ACG: *Resolucions capitulars. Del 12 de febrer de 1484 al 14 de desembre de 1512*. 8 de juny de 1509, fol. 173.

temor d'equivocar-se, atès que la nau de la catedral té la sonoritat escaient per als oficis divins.³²

“Los s[eny]ors beneficiats de la Seu han rebut del capítol y s[eny]ors can[on]ges molts beneficis y favors”, escrigué amb recança, el canonge Sulpici Pontich a principis del segle XVIII.³³ Pontich, historiador vocacional, a més, no s'estava de comentar la menor antiguitat dels beneficiats, atorgant un pes decisiu a l'argument històric. Ell sostenia, amb l'aval dels documents de l'arxiu de la catedral, que tots els beneficis foren fundats a partir de 1200 i, que, endemés, la major part dels fundadors dels beneficis havien estat canonges i capitulars. Com a integrant d'ambdós cossos, Pontich sentí, en carn pròpia, el que no només ell percebia com a profund desagraïment dels beneficiats.

La barrera dels canonges a l'esperit de cos beneficiat no s'aturà en el punt dels seients i de la capella. Fou una trinxera per a les actuacions materials i per al sentiment immaterial en què es fonamentaven les anteriors. Així que, cada vegada que els beneficiats usaven el nom de comunitat, els capitulars protestaven enèrgicament.

D'aquesta manera va succeir, per exemple, el trenta-u de maig de 1578 quan, en un afer protocol·lari intern (la presentació de protectors), els beneficiats prengueren el nom de comunitat.³⁴ En sentir-lo, els capitulars s'exclamaren. No era el primer cop que succeïa. La qüestió, com tantes altres, va acabar en una instància romana, el Tribunal de la Rota. S'encetava una disputa que mantindria els ingressos de diverses generacions d'advocats en l'àmbit ecumènic: a Girona, a Tarragona i a Roma.

6. SER O NO SER (COMUNITAT)

Anteriorment, el Tribunal de la Rota, el sis de juliol de 1554, havia declarat a favor dels beneficiats. Va ser un revés brutal per al capítol de canonges. Era, però, un signe del temps. Una resposta lògica. Entre altres

³² Era l'onze de gener de 1578. ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. 1, fol. 178 v.

³³ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. 1, fol. 170 v.

³⁴ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. 1, fol. 179 v.

coses, Trento va significar la progressiva substitució del feudalisme dins l'Església per un centralisme més fàcil de controlar, si bé perillós de cara als interessos generals de la mateixa institució eclesiàstica. Un centralisme d'interlocutor únic i de funcionament homogeneïtzat era més assequible per al poder de Roma, però també ho era per a les diferents capitals europees en què el poder civil corresponent es gestionés.

Estimulats pel trumfo, els beneficiats de la catedral de Girona van fer un pas endavant. Van plantejar-se tenir una capella privativa. De nou, apel·laren a la instància que els havia permès treure pit. En aquesta escaiença, demanaren la capella a la Seu, poder congregar-s'hi amb el nom de col·legi i tenir segell i gaudir de la resta de privilegis concedits pel bisbe Margarit, sense haver de patir, ara i adés, les insidioses objeccions capitulars.

Assumint de bell antuvi el paper de guanyadors, en una nova edició del mateix acte protocol·lari (la presentació de protectors), celebrat l'any 1592, els beneficiats van gosar presentar-se com a col·legi i universitat. La gosadia llur, però, va espantar-los. Qui sap si perquè perceberen que havien anat massa lluny, ells mateixos renunciaren al títol el vint-i-nou de maig de 1592.³⁵

Del mirador de la Seu de Girona estant, aquella pugna es veia d'una manera absoluta, transcendental i patètica. De fora, no tant. A una Roma que gestionava les dissidències luterana i calvinista i el trencament anglicà, les batusses entre els canonges i els beneficiats de la catedral de Girona es relativitzaven.³⁶ De fet i de dret. Atès que els havia donat la raó, el Tribunal de la Rota s'adreçava als beneficiats catedralicis gironins amb el títol d'universitat o col·legi amb una desimbolta naturalitat.

En canvi, a Girona, el capítol de canonges va aplicar, l'"*obedézcase, pero no se cumpla*" i, en qualsevol moment, en què es produïa un contacte entre el capítol i els beneficiats, el primer (el capítol) es descuidava sistemàticament

³⁵ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

³⁶ A més, de conflictes d'aquesta mena, la Cristiandat, ortodoxa i heterodoxa, n'estava farcida. No eren, ni de bon tros, privatis de la *parva Gerunda*. Un exemple a Luccherini, V: "Ebdomadari versus canonic. Gli istituti clericali, il potere ecclesiale e la topografia medievale del complesso episcopale di Napoli", *Anuario de estudios medievales*, XXXVI-2 (2006), pàgs. 613-649.

que els beneficiats podien considerar-se col·legi.³⁷ Els beneficiats visqueren aquella amnèsia canonical de manera molt traumàtica. Sobretot quan s'amania amb el vinagre dels greuges comparatius.

El vint-i-u de febrer de 1643, per exemple, el capítol de canonges va concedir a l'aleshores organista de la Seu unes insígnies similars a les que portava el mestre de capella de la mateixa catedral.³⁸ Aquella generositat, envers l'un (que ni tan sols havia demanat aquell honor), comparada amb la gasiveria que s'aplicava al col·lectiu que feia més de cent anys que s'escarrassava per portar insígnies, va caure com una pedregada. L'endemà, es rebé la indignada repulsa dels beneficiats.

El disgust fou tan majúscul que, el vint-i-u de març de 1643, els beneficiats no volgueren assistir a la processó de Sant Narcís, malgrat que el vicari general de la diòcesi els havia ordenat que hi anessin. Catalunya patia un moment delicat.³⁹ Una imatge de desunió eclesiàstica no era la més adient per als feligresos. No hi va haver, però, res a fer.

Amb capitulars i beneficiats convertits en bàndols entossudits a cavar una nova rasa en la guerra inacabable que els enfrontava any rere any i segle rere segle; el més prudent va ser el consternat organista. El tres d'abril de 1643, el músic va demanar permís per renunciar a aquelles insígnies carregades de fel.⁴⁰ Se li va concedir. En aquella eventualitat, va prevaldre el bon sentit de no amargar la particular vida de ningú. Ara bé, ni els uns ni els altres deixaren escapar l'avinentsa d'obrir un altre front per fer-se mal. El cas de les insígnies va acabar generant un plet que es va ventilar a

³⁷ Aquesta aplicació, perfectament legal, del dret de resistència que, salvava, per la manera en què s'executava, la imatge pública del governant, esdevingut, de manera tàcita, injust, va ser recurrent a Castella des del segle XIV. González Alonso, B.: "La fórmula 'obedézcase, pero no se cumpla' en el derecho castellano de la Baja Edad Media", *Anuario de historia del derecho español*, 50 (1980), pàgs. 469-488.

³⁸ ACG: *Resolucions capitulars. Del 1642 al 1644*. 21 de febrer de 1643, fol. 122.

³⁹ Simon Tarrés, A.: *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*, IEC, Barcelona, 2011. Elliott, J.H.: *La revolta catalana, 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya*, U.V., València, 2006 (1963). Busquets, J.: *La Catalunya del Barroc vista des de Girona. La crònica de Jeroni de Real (1626-1683)*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1994. Madurell i Marimon, J.M.: "El concilio Tarraconense de 1640", *Analecta Sacra Tarraconensia*, XXI-1 (1948), pàgs. 121-137. Jordà i Fernández, A.: *Església i poder a la Catalunya del segle XVII. La Seu de Tarragona*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993.

⁴⁰ ACG: *Resolucions capitulars. Del 1642 al 1644*. 3 d'abril de 1643, fol. 138.

la Rota romana i en el qual s'hi va veure compromès el sensat organista, el qual fou recusat pels auditors rotals a causa d'aquells distintius de mal averany que (hom pot hipotetitzar) segurament havia acabat avorrint amb tota l'ànima.⁴¹

Quant al títol de comunitat concedit als beneficiats, el capítol de canonges de la catedral de Girona havia decidit fer, col·lectivament, l'orni. Ço que irritava els beneficiats. Esperonats per la consideració escrita que els mostrava (en aquell aspecte concret) una instància canònicament superior, la Rota romana, dues generacions després, els beneficiats van ressuscitar la vella trifulga dels seus avis.

Mantenint, doncs, un alt esperit combatiu, canviaren la tàctica. Acudiren al bisbe i aquest els va escoltar. El quinze de febrer de 1658, els beneficiats es congregaren, llicència episcopal en mà, a la casa de son comú.

El capítol reaccionà amb idèntica voluntat de guanyar a tota costa. Els beneficiats s'havien emparat en el bisbe. El capítol recorreria al Papa. La darrera apel·lació es féu a través del Tribunal de la Rota. Els beneficiats volien exercir sense traves el dret de reunió. El capítol els volia subjectes al dret de reunió limitat per les particularitats (atorgades pel bisbe Margarit) de la capella dels Evangelistes. En aquell nou pas, la Rota va sentenciar a favor del capítol. Lu de març de 1658, el capítol va entregar la requesta al vicari general de la diòcesi.

La particularitat del cas era que hi havia sentències contradictòries expel·lides pel mateix tribunal. Comprenent els costos (a tots nivells) del procés en què es trobaven immersos, els beneficiats s'ho varen repensar. El vint de juliol de 1658, no manaven, sinó que demanaven, "ab súplica", al capítol de canonges, el títol d'universitat o col·legi, fundant-se en què la Rota els el concedia en les seves decisions.⁴²

Els capitulars no es complagueren sentint-se afalagats pel to humil de qui es posava formalment en el seu paper de vassall. Si haguessin accedit a atorgar als beneficiats el títol de comunitat, aquests s'haguessin encimbellat en una categoria que els canonges volien restringida a ells mateixos. En llurs esquemes mentals, a la catedral de Girona només hi podia haver dos senyors:

⁴¹ ACG: *Resolucions capitulars. Del 1642 al 1644*. 27 d'agost de 1644, fol. 359.

⁴² ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

bisbe i capítol. Tampoc no era, però, cosa de contestar amb supèrbia aquella petició que tenia, per fi, el to adequat.

Els capitulars adoptaren una eficaç tàctica: donar allargues a l'assumpte. Trobant defectes formals en l'escrit petitori, el feren redactar de nou als beneficiats. Esmenat que fou, aquests darrers l'entregaren al secretari del capítol. Amb posat desentès, el secretari no l'admeté. Exasperats, els beneficiats tiraren pel dret i fixaren el paper a la porta de la tresoreria.⁴³ Escenificant la pertinent indignació, els capitulars anaren a cercar el notari Garriga, que aixecà acta d'aquelles formes improcedents que mostraven els beneficiats. Escaldats de nou, aquests van rebre la negativa final a la seva requesta. El no es basava en què la causa, ja secular, caldejava encara a Roma i, enfront de l'autoritat dels que vivien a la Ciutat Eterna, el capítol de canonges de la petita Girona no podia decidir res. Quan no convenia, és clar, tot i que aquesta postilla no es va verbalitzar mai.

Quatre anys després, el 1662, l'afer d'usar o no el títol de comunitat es reviscolava en dues instàncies diferents: Tarragona i Roma. Els beneficiats decidiren de prendre una actitud decididament combativa en la defensa dels seus drets d'associar-se i de reunir-se. Atès que formaven part de la Província Eclesiàstica Tarraconense, van portar la causa a la metròpoli. Com a conseqüència d'això, el sis de juny de 1662, el capítol de canonges va ser citat a Tarragona per la demanda benefical del títol de col·legi o comunitat.⁴⁴ Quatre dies després, el capítol ja tenia orquestrada l'estratègia de defensa-resistència a la pretensió benefical.⁴⁵ Entre l'espasa i la paret, l'arquebisbe s'inhibí i la causa es va portar a Roma el vint-i-u de setembre d'aquell mateix any.⁴⁶

A la Ciutat Eterna, aquesta s'afegiria a altres causes pendents entre els dos col·lectius. Just sis dies més tard que el capítol de canonges fos citat a Tarragona, els beneficiats eren citats a Roma per la llicència que els havia donat el bisbe de tenir capella a la Seu i d'ajuntar-se allà. Tot seguiria el curs que els capitulars creien que els havia de ser favorable.

Més d'una dècada després, la lluita es mantenia als tribunals. El 1675 quedava tancada, però no amb clau. Ajustada i prou. L'onze de desembre

⁴³ El vint-i-dos de setembre de 1658. ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

⁴⁴ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

⁴⁵ El deu de juny de 1662. ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

⁴⁶ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

d'aquell any, la causa de col·legi i caixa comuna dels beneficiats de la catedral de Girona que enfrontava aquests al capítol de canonges es donava per finida amb una sentència arbitral dels tribunals eclesiàstics romans, confirmada de puny i lletra per Sa Santedat.⁴⁷

No era una victòria, sinó un armistici. Per tancar l'antiga querella, s'havia hagut de confiar en un àrbitre: una figura neutral, resolutiva, amb una autonomia de voluntat marcada per la potestat absoluta que tenia, aleshores, no qualsevol tribunal eclesiàstic romà (amb una potestat jurisdiccional cenyida per la llei), sinó la figura simbòlica del Papa en el món catòlic. Un pontífex tenia, per als seus súbdits, la condensació de poders que l'habilitava per forçar l'acompliment d'una decisió presa (i expellida, com era el cas, en forma de sentència judicial) i, a més, tenia prou prestigi perquè s'acceptessin els dictàmens avalats per la seva signatura, encara que aquestes resolucions s'haguessin articulat segons un criteri d'equitat, prescindint dels precedents legals de la causa concreta.

Un armistici, però, pot ser percebut de maneres diferents. Els qui es donaven com a guanyadors, enmig de la contesa, poden empassar-se'l sentint l'amargor de la derrota. Per al bàndol, *a priori*, més feble, un empat es pot paladejar amb sensació de guany.

Encoratjats per l'èxit obtingut en la pugna secular, aquella mena de remences eclesiàstics amb sentència arbitral i tot, van fer una altra passa agosarada. Davant la indignació dels 24 canonges diaconals que es definien com l'aristocràcia (de sang) del clergat i dels 12 canonges presbiterals de la catedral de Girona, els beneficiats sol·licitaren a la Sagrada Congregació del Concili l'exempció de la jurisdicció del capítol sobre ells.

No es tractava d'anul·lar el feudalisme com a sistema, però sí de redimir-se d'aquell senyor feudal en el que representava la seva potestat de jurisdicció. D'haver-se acceptat, el poder feudal eclesiàstic més potent del nord-est català hagués vist limitat una part capital del seu poder. Una part essencial i simbòlica, una fita que assenyalava un possible camí a seguir en casos anàlegs. El capítol va contraatacar demanant el "*nihil resolvi non audito capitulo*",⁴⁸ però ni això no calia.

⁴⁷ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

⁴⁸ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 188.

Els membres del Concili van entendre el que s'hi jugava, en aquella tremenda sol·licitud.⁴⁹ La demanda era susceptible de convertir l'anècdota gironina en una categoria d'abast universal. Totes les catedrals catalanes tenien canonges i beneficiats. Totes les catedrals castellanes tenien canonges i beneficiats. Totes les catedrals peninsulars tenien canonges i beneficiats. Totes les catedrals d'Índies tenien canonges i beneficiats. Totes les catedrals del món catòlic tenien canonges i beneficiats. El món del dret canònic, qualsevol sentència podia ser esgrimida en casos similars. Contribuir, en aquella conjuntura, a esberlar la tan atrotinada unitat de la malmesa ecumene per una topada corporativa que havia començat concretant-se en uns pedaços de roba brodada i uns bancs de fusta... Déu del cel! La Sagrada Congregació del Concili va expel·lir el decret "Dilata" el vint-i-dos de març de 1676.⁵⁰

Els beneficiats de Girona s'hagueren de conformar amb la (per a ells) victòria implícita en l'armistici precedent. El vint-i-set de juliol de 1677, intimaren al capítol la sentència arbitral i demanaren ésser tractats de comú⁵¹. Uns mesos més tard, el quatre de desembre de 1677, els intimaren un rescrit apostòlic, datat el vint-i-dos d'octubre de 1677, que els facilitava aquells elements propis de les comunitats: els permetia de congregar-se en una seu (que fou la capella dels Evangelistes de la catedral de Girona), tenir una caixa per guardar-hi diners, usar un segell propi i portar armussa de tafetà. Acompanyaren aquesta reivindicació amb la intima del monitori de l'auditor de la cambra per servir la sentència arbitral, confirmada pel pontífex, que els atorgava el títol de comunitat.⁵²

Segurs i autoritzats per la sentència, el tretze i el quinze d'abril d'aquell any 1678, el flamant col·legi de beneficiats ja es veia amb cor de fer-se un

⁴⁹ El tema jurisdiccional, com a eix de poder, ha motivat tota mena de controvèrsies. En l'època que tracta aquest article, encara cuejaven polèmiques com les que es reflecteixen a Tirapu, D.: "Potestad dominativa y potestad de jurisdicción en Francisco Suárez", D. a.: *Das konsoziative element in der kirche*, EOS Verlag, 1989, pàgs. 331-336. Jericó, I.: "La potestad de jurisdicción del papa y la de los obispos. Enseñanza de Domingo Ibáñez (1584)", *Carthaginensia*, XXI-40 (2005), pàgs. 371-419. García, M.: "La 'Contrarrevolución' jurídica de Calvino. La potestad eclesial de jurisdicción reformada", *Ius canonicum*, XLVII-93 (2007), pàgs. 99-118.

⁵⁰ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 188.

⁵¹ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

⁵² ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

espai propi entre les elits gironines.⁵³ Havent pujat l'equip consistorial en ple a sentir missa a la catedral, dos beneficiats, amb el vistiplau dels seus companys, van materialitzar el que, sens dubte, havia estat una decisió col·legiada. Acabat l'ofici diví, es quedaren prop de la reixa del presbiteri i, d'allí estant, s'atreuren a fer compliments als jurats.

Aquell, però, era "lloch de can[on]ges" i així ho escriuria, àirament, un d'ells, Sulpici Pontich.⁵⁴ És a dir, aquell era un espai reservat protocol·làriament als senyors naturals de la Seu. Segle rere segle.

Atès que era el primer cop que tal cas s'esqueia, els jurats de Girona, desconcertats per la cortesa envestida d'uns capellans als quals no tocava tal honor, van mostrar la benèvola indiferència del superior que vol deixar clara la seva posició social sense perdre la imatge de bonhomia del gran senyor que tan cara és al *vulgus*.⁵⁵ L'església no era buida. El capítol va expressar obertament el greu que li sabia tal actitud i els beneficiats van disculpar-se. Ara eren comunitat. Havien pujat d'estatus. En la part que els tocava, eren també senyors de la Seu, i, com a senyors, podien ser generosos. Podien ser generosos. Perquè eren senyors. Senyors. I així ho intimaren diverses vegades al capítol.

Els canonges escoltaren les intimes amb un silenci altiu, ple d'un ressentiment quasi sòlid de tan espès. Tal conducta no presagiava res de bo. El divuit de juny de 1678 es va tornar a intimar la sentència.⁵⁶ Dies més tard, el vint-i-sis d'aquell mes, els canonges manaven evacuar la capella dels Evangelistes.⁵⁷ S'aplicava allò decidit pel Sant Pare. Ara bé, el capítol vetllaria per buscar en la sentència cada punt que pogués interpretar-se al seu favor. Després de tot, era una sentència arbitral. No una acta de capitulació, ni una rendició incondicional per part seva.

⁵³ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 188 v.

⁵⁴ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 188 v.

⁵⁵ Per a l'evolució de les relacions entre el clergat catedralici i els jurats de Girona, vegeu Jiménez Sureda, M.: *L'església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Abadia de Montserrat, Barcelona, 1999; i Jiménez Sureda, M.: *Girona, 1793-1795. Guerra Gran i organització política a la monarquia dels Borbons*, Ajuntament de Girona, Girona, 2006. Un altre exemple, aquest anterior, de convivència ciutadana a Villar, A.; Dabrio, M. T.: "Relaciones urbanas del cabildo catedral en la Córdoba del Quinientos", *Laboratorio de arte*, V-1 (1992), pàgs. 163-193.

⁵⁶ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 179 v.

⁵⁷ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fols. 179 v i 180.

Els eufòrics beneficiats, però, veieren com els deixaven la capella buida. I, atès que la creien seva, s'apressaren a omplir-la. El vint-i-nou de juliol i el dos de setembre de 1678, el capítol de canonges engegava de nou la seva maquinària jurisdiccional: es va requestar el síndic dels beneficiats per les obres que aquests feien a la capella. Paral·lelament, es requestaren els mestres de cases encarregats de materialitzar-les. El darrer dia del mateix mes, es va llevar acta perquè les obres no s'aturaven.⁵⁸

Decidits els canonges a no passar-ne ni una, el dinou de desembre de 1678, es féu una altra requesta, fixada i publicada al cor, pel que s'estava fent a la capella, ço que incloïa la col·locació d'uns bancs amb la perversa intenció de seure-hi.⁵⁹ D'aquesta manera, qualsevol feligrès alfabetitzat d'aquella parròquia podria llegir que els mossens a la missa dels quals assistia tenien un comportament censurat per uns altres mossens, als quals s'havia considerat sempre amb autoritat superior. Podia assabentar-se'n i decidir si aquells mossens reprovats públicament seguien essent creditors del seu respecte. Salvant les distàncies, allò fou com si un equip de rectorat desautoritzés tots els professors d'un departament universitari en presència dels seus estudiants.

Se sentís com se sentís la comunitat de beneficiats, el capítol va continuar donant-se per, sistemàticament, ofès. El següent pas va ser apel·lar a la Signatura de Justícia, recurs ja admès temps abans, l'u de juny de 1678.⁶⁰

Als beneficiats els quedaven poques opcions. Entre les quals, hi havia la de deixar de pugnar i sotmetre's a aquell poder que es captenia com si fos innatament superior a ells. Desestimant, però, rendir-se, els beneficiats van optar per la fórmula legal de requerir "*ad continuandam causam*".⁶¹

⁵⁸ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 180.

⁵⁹ ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 180.

⁶⁰ El Tribunal Suprem de la Signatura Apostòlica era (i continua essent) el màxim òrgan judicial de l'Església catòlica. Canònicament, aquest tribunal era –i és– ordinari, vicari i suprem. Es pot enquadrar, doncs, com una de les institucions papals de justícia, el radi d'acció de la qual és ecumènic. Al segle XV, les seves competències es van dividir en dues branques, anomenades Signatura de Gràcia (que s'ocupava de casos administratius) i Signatura de Justícia (que entenia d'afers judicials). Bañares, J. I.: "Función judicial y supremacía de la Signatura de Justicia en el siglo XVII. En torno al testimonio del cardenal de Luca", *Ius canonicum*, XXVIII-55 (1988), pàgs. 305-349.

⁶¹ El vint-i-dos d'octubre de 1678. ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 180.

El camí triat era aspre i pedregós. Feria el vianant, ja portés sabatots o sandàlies. Cada acte de la comunitat de beneficiats fou esmicolat pels adversaris. D'ençà que començaren aquelles hostilitats, no hi hagué treva per a ells. El vint-i-quatre de març de 1678, els canonges saberen que s'havien reunit a la capella dels Evangelistes tres dies seguits. Per tal causa, foren requestats el vint-i-cinc de maig següent.⁶²

El 1679, la comunitat de beneficiats encaixava un revés que diluïa la precedent sensació de victòria. Un triomf molt aigualit per la vivència dels sabotatges que convertien en dura llur quotidianitat. La perseverança canonical havia aconseguit la modificació de la sentència que afavoria els beneficiats. El vint-i-dos de setembre de 1679, es va promulgar a Girona el que s'havia decidit el dotze de maig anterior *coram Albergato*: els beneficiats no podien reunir-se als claustres de la Seu, com havien gosat fer alguna vegada.⁶³

Només podien aplegar-se a la capella dels Evangelistes. Ara bé, per fer-ho, s'havien de restringir a les condicions explicitades en el permís del bisbe Margarit. És a dir, un cop al mes (només) i **amb permís del capítol de canonges**, a qui s'havia de comunicar aquesta reunió anticipadament. Només per a l'esmentada reunió, degudament autoritzada pel seu senyor natural, el capítol de canonges, aquella capella dels Evangelistes havia de ser desembarassada d'uns objectes que, altrament, els senyors canonges podien mantenir en aquell espai seu (dels capitulars).⁶⁴

L'impacte rebut pels beneficiats degué ésser similar al produït per una galleda d'aigua freda en ple hivern. En canvi, extraoficialment, els canonges assaborien l'èxit des del vuit de juny d'aquell mateix any, data en què els arribà la que era encara informació reservada.

Fent cara a la maltempsada, els beneficiats no es donaren per vençuts. Amb la determinació que dona el fet de sentir-se colpejat i amb ganes de tornar la patacada, el trenta-u d'octubre de 1679, els bancs de la capella

⁶² Tot l'afer a ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 180.

⁶³ *Coram*, és a dir, davant, d'Albergato, un dels més famosos juriconsults de la cúria romana. Una mena d'icona del dret que afegia el seu prestigi professional a la sentència expellida. ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 180.

⁶⁴ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 180.

dels Evangelistes van aparèixer fora del portal gran de la Seu.⁶⁵ Fetes les indagacions pertinents, va resultar que ningú no n'era responsable. Estupefactes, els canonges van restar irresoluts sobre qui calia que els tornés a entrar. Els seients degueren passar una part de la nit a la serena. L'endemà, però, ja eren en un edifici que els beneficiats posseïen mancomunadament. Del que es deduïa de les respostes que donava la comunitat beneficional, ningú no els havia tocat. Els bancs hi havien anat sols.

Els capitulars entengueren prou bé de què anava allò. I s'apressaren a fer saber als beneficiats que podien ajuntar-se "*praesente episcopo toties quoties*" a la capella dels Evangelistes de la catedral de Girona, segons els havia concedit un altre senyor natural de la mateixa, el bisbe Margarit.⁶⁶ No era cosa que els beneficiats busquessin –i aconseguissin– una seu alternativa com a base física de la seva promoció social. Tenir-los a la vista i a l'abast suposava controlar les seves activitats. Així doncs, quan, el sis de maig de 1680, els beneficiats van demanar que es tingués vàcua la capella per ajuntar-s'hi, s'accedí a la sollicitud. Sempre, però, amb la limitació que suposava no poder tenir-hi bancs per seure, la sòlita manera subtil d'acotar tals reunions.

L'u de juliol de 1680, la Rota confirmava aquella decisió amb un decret que es va titular "*Standum in decisis*".⁶⁷ El pes de la història i de la política s'imposaven. Trento també havia avalat les decisions episcopals.

El cas fou, però, que l'*Standum in decisis* contenia també les clàusules favorables a la comunitat de beneficiats, així com el reconeixement dels drets de reunió i associació que aquesta denominació implicava. Els canonges van entendre que, per aquella via, no aconseguirien res i, si en un primer moment (el dinou de setembre de 1680, en signatura de justícia) es manava reobrir el cas en el mateix tribunal; més endavant s'hi van repensar i es féu marxa enrere, tractant d'assajar altres vies que conduïssin a la victòria final.

⁶⁵ ACG: *Repertori alphabètich...*, vol. 1, fol. 180.

⁶⁶ El dos de març de 1680. La fórmula legal *toties quoties* significava que s'havia de seguir aquell idèntic procediment quan ocorregués una circumstància anàloga. ACG: *Repertori alphabètich...*, vol. 1, fol. 180.

⁶⁷ ACG: *Repertori alphabètich...*, vol. 1, fol. 180.

Trento fou el referent. Trento afavoria el poder episcopal.⁶⁸ L'u de març de 1681 es va demanar la declaració del bisbe de Girona ratificant el privilegi del seu antecessor en els punts delicats de no poder-se ajuntar els beneficiats sinó un cop al mes i això amb llicència del capítol de la catedral.⁶⁹

Ara bé, Trento prioritzava el poder dels bisbes al poder dels capítols de les catedrals. Trento era la fi del feudalisme eclesiàstic. Afavoria el centralisme eclesiàstic i la potestat jeràrquica focalitzada en un sobirà. En les diòcesis, aquest príncep era el bisbe.⁷⁰ I això no obstant, aplicant aquest mateix sistema piramidal, el monarca diocesà calia que se sotmetés a l'emperador, al pontífex de l'Església: el Sant Pare.

La majoria dels bisbes entengueren perfectament el que representava aquell intent de condensar i d'evitar la dispersió de poder eclesiàstic. Aquell era el seu moment. L'instant decisiu del bisbe de Girona, entre d'altres, si volia erigir-se en símbol i senyor únic de la catedral. Trencar, però, una dinàmica de segles que era el reflex d'una situació socioeconòmica real de les famílies més puixants de la diòcesi i de llurs xarxes clientelars exigia del mitrat una combinació precisa de paciència i gosadia, aplicable només en conjuntures puntuals.⁷¹ Conjuntures com la que es va presentar aquell

⁶⁸ Sygut, M.: *Natura e origine della potestà dei vescovi nel Concilio di Trento e nella dottrina sucesiva, 1545-1869*, P.U.G., Roma, 1998. Fernández Terricabras, I.: *Felipe II y el clero secular. La aplicación del Concilio de Trento*, S.E.C.C.F.C., Madrid, 2000.

⁶⁹ ACG: *Repertori alphabètic...*, vol. I, fol. 180.

⁷⁰ "El derecho llama al obispo 'culmen dignitatum' porque [els bisbes] son las atalayas, los príncipes, capitanes y maestros de sus hijos", Lobera y Abio, A.: *El porque de todas las ceremonias de la Iglesia y sus misterios. Cartilla de prelado y sacerdotes que enseña las ordenanzas eclesiásticas que deben saber todos los ministros de Dios*, Ignasi Porter, Figueres, 1769, pàg. 53.

⁷¹ La dinàmica gironina no era cap excepcional, ni per al poder eclesiàstic, ni per al civil. García Bernal, M. C.: "Las élites capitulares indianas y sus mecanismos de poder en el siglo XVII", *Anuario de estudios americanos*, LVII-1 (2000), pàgs. 89-110. Alemán Ruiz, E.: "Grupos de poder, familia e Iglesia en Gran Canaria en el siglo XVII", *Vector plus*, 8 (1996), pàgs. 27-37. González Echegaray, J.: "Estructura eclesiástica y niveles de poder en la Cantabria del siglo XVII", D. a.: *Población y sociedad en la España cantábrica durante el siglo XVII*, I.C.C., Santander, 1985, pàgs. 9-49. Polanco Melero, C.: "Piedad y poder, iglesia y linaje en Briviesca en el siglo XVII: los Soto Guzmán", *Boletín de la Institución Fernán González*, 228 (2004), pàgs. 57-94. Arroyo Vozmediano, J. L.: "Iglesia, poder municipal y fundación de capellanías en Calahorra (1600-1710)", *Revista de historia moderna*, 26 (2008), pàgs. 189-220.

1681, en què se sollicità el seu concurs per deslligar l'enorme nus en què s'enredaven capitulars i beneficiats des de feia segles.

Amb aparent longanimitat, el bisbe de Girona va recolzar els beneficiats, sense que aquesta presa de partit deteriorés la seva imatge ni la convivència amb els que encara eren senyors, com ell, d'un espai comú, que era la catedral de Girona. Com ho féu? Simplement declarant que obeïa el que estava per sobre de tots ells: el poder de Roma que expressava la decisió rotal. L'estructura de la Cristiandat abans de res, semblava expressar l'episcopal capteniment. L'Ecumene ja estava prou atrotinada i encara hi penjaven tantes amenaces latents! Calia afermar-se en la lleialtat al que decidien les instàncies de la Santa Seu. L'argument era impecable. Tan políticament correcte que es considerà, de manera encertada, irrefutable si no era amb uns costos que no pagava la pena entomar.

El set d'agost de 1681, el capítol de la catedral de Girona renunciava a la causa de manera formal.⁷² Prèviament, el vuit de maig de 1680, els beneficiats havien sol·licitat del capítol poder-se ajuntar després de completes, atès que l'espai que els quedava després de prima era molt breu.⁷³ La petició se'ls va concedir amb les sòlites restriccions. El quatre de maig de 1682, el capítol de canonges amollava el que li havia costat el procés.⁷⁴

Els beneficiats havien tornat a guanyar la basa. Com si d'un exemple de l'etern retorn es tractés, tornava a repetir-se la història de les intimes de sentències rotals per part dels beneficiats al capítol de canonges. Aquell mateix segle XVII, s'havia escrit que qualsevol poder, si no té els mecanismes de coerció per imposar el que ordena, esdevé inoperant.⁷⁵ El tres de juliol de 1683, els beneficiats tornaren a intimar al capítol la sentència de "*se congregandi toties quoties*" amb llicència del senyor bisbe.⁷⁶ Llicència episcopal i no llicència del capítol. L'omissió era clau perquè tal sentència no s'acomplís mai.

⁷² ACG: *Repertori alphabètich...*, vol. I, fol. 180.

⁷³ La prima és l'hora en què surt el sol. Les completes es comprenen abans del descans nocturn. En virtut del canvi, els aplecs beneficiats passarien de ser diürns a ser nocturns.

⁷⁴ ACG: *Repertori alphabètich...*, vol. I, fol. 180 v.

⁷⁵ Rogers, G. A. J.; Schuhmann, K. (eds.), Hobbes, T.: *Leviathan*, Continuum, Londres, 2005 (1651).

⁷⁶ ACG: *Repertori alphabètich...*, vol. I, fol. 180 v.

Obrés com obrés el capítol, però, la Rota havia considerat que els beneficiats eren comunitat. Així que els beneficiats passaren a comportar-se com a tal. Si en èpoques passades es disculpaven per haver saludat corporativament els jurats de Girona, el nou d'octubre de 1686, feren el que Sulpici Pontich definiria, de manera irada, com un "altre [colp de cap]".⁷⁷ En aquella fatídica data, els beneficiats s'atreviren a visitar el bisbe Pontich (oncle del canonge esmentat unes línies més amunt⁷⁸) primer que no ho fes el capítol, quan el bisbe era encara a Fornells de la Selva, on sempre reposaven els bisbes abans d'entrar a Girona.

Dues dècades després, el trenta d'octubre de 1701, tornaren a repetir l'estratègia en un cas encara de més magnitud, per la transcendència de la persona a la qual anaren a visitar: el nou rei, Felip d'Anjou, Felip V d'Espanya.⁷⁹ En el primer trasllat, el que afectava el bisbe Miquel Pontich, el capítol va fer la pertinent escenografia de la indignació, que els beneficiats observaren divertits. En la segona avinentesa, el capítol ja no va arriscar-se a fer el ridícul.

No hi havia marxa enrere. El temps, el seu esperit i les seves conseqüències eren inexorables per a tothom. Els beneficiats es comportaven com una comunitat. Ara bé, en el segle de la Il·lustració, filòsofs com Jean-Jacques Rousseau escrivien que un no aconsegueix manar (per molt que s'escarrassi) si els altres no l'obeeixen.⁸⁰ Com si ho haguessin intuït (fet i fet, és una fórmula ben senzilla), encara, el deu de novembre de 1729, els

⁷⁷ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 189.

⁷⁸ Hom estaria temptat de suposar unes relacions més fluïdes entre el bisbe Miquel Pontich i el grup d'homes –els capitulars–, l'esperit de cos dels quals compartia el nebot Sulpici Pontich, si no fos que la realitat s'obcequés a matisar les afirmacions simples. El 1687, per exemple, el Pontich bisbe va haver d'afrontar un memorial que contenia un conjunt de reivindicacions capitulars i que ell va percebre com a lesiu per a l'autoritat, el dret i les preeminències de la mitra. El relligat va ser portat davant instàncies règies per l'aleshores canonge penitencier de la catedral de Girona, Joan Rafel Holiart, que actuava com a síndic del capítol. Apel·lant també al rei, el bisbe va procurar neutralitzar la jugada capitular, enllaminint la burocràcia del monarca amb el reconeixement del patronat reial sobre el càrrec que ell detentava. U.B.: A-D4.

⁷⁹ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 189.

⁸⁰ Villaverde, M. J. (ed.), Rousseau, J. J.: *El contrato social o principios de derecho político*. Tecnos, Madrid, 2007 (1762).

beneficiats requerien al capítol per tal que els tractés de comunitat.⁸¹ I no ho aconseguiren. Podien guanyar plets a Tarragona, a Roma, a Madrid i on fos. A casa seva, on vivien, no serien mai (per als de dins) allò que havien decidit ser. El capítol de la catedral de Girona sempre s'hi adreçà amb l'altivesa del que es vol mantenir com a superior.

7. EL TRASLLAT A LA CAPELLA DE SANT LLUC

En canvi, per a altres elits ciutadanes la qüestió no era tan punyent, no els afectava en cap essència. Veient que, amb els canonges, la causa (mai abandonada) era perduda un cop i un altre, els beneficiats van demanar la capella de Sant Lluç a l'Ajuntament de Girona.⁸² La comunitat de beneficiats buscava una seu amb les comoditats pertinents al seu estatus, ja que la capella dels Evangelistes, controlada pels capitulars, era de molt mal visitar.

Bisbe i capítol van fer un intent de causa comuna per sabotejar la pretensió beneficional. A tots els senyors els agrada tenir súbdits. Els jurats, però, foren favorables a la comunitat novella i els concediren la capella de Sant Lluç, el gener de 1688. El catorze de febrer d'aquell any, els beneficiats cantaren missa, en la que apreciaven, ja, com la seva església. Una església (la de Sant Lluç) que els canonges de la catedral van decidir menystenir, considerant públicament que no passava de capella, una més de tantes com ells en tenien.⁸³

Gran o petita, església o capella, els capitulars van maldar per evitar una competència veïna deguda precisament als que consideraven subordinats seus: els beneficiats catedralicis. El sis de març d'aquell any 1688, els van recordar que no es podien fer enterraments a l'església de Sant Lluç i que tampoc no s'hi podien rebre fundacions de cap mena.⁸⁴

⁸¹ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 180 v.

⁸² ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 180 v.

⁸³ Les vicissituds d'aquest espai a Avellí Casademont, T.: "Noves aportacions al catàleg d'obra de Jacint Morató Soler: el retaule major de Sant Lluç de Girona", *Locus amoenus*, 8 (2005-2006), pàgs. 173-203.

⁸⁴ Per entendre el que tractaven d'evitar els capitulars, vegeu Borau, C.: *Els promotors de capelles i retaules a la Barcelona del segle XIV*, Fundació Noguera, Barcelona, 2003. Roffey, S.: *Chantry chapels and medieval strategies for the afterlife*, Tempus, Gloucestershire, 2006.

Atès que els beneficiats no semblaven receptius a les instruccions dels que seguien considerant-se llurs superiors, aquests darrers van portar la qüestió a Roma i a la congregació de bisbes i regulars, aplegada el quatre de maig de 1688.⁸⁵

Les guerres de finals del segle XVII i principis del segle XVIII i les conseqüències d'aquesta última foren un obstacle per a l'ús normalitzat de l'església de Sant Lluç.⁸⁶ Quan Felip V va promulgar una pragmàtica que extingia totes les universitats de Catalunya, els béns de tals universitats van ésser abocats a una intempèrie legal.⁸⁷ Aquest fou el cas precís de Sant Lluç.

Els beneficiats, però, no es rendiren. Collectivament, cregueren veure la solució en un pati que hi havia darrere la col·legiata de Sant Feliu, en un indret en què hi havia hagut la casa del benefici de les Puelles. Tingueren la sort de la connivència del bisbe Josep de Taverner, que expel·lí un decret apostòlic que els en va permetre la compra. El deu de juliol de 1724, beneficiats i col·legiata de Sant Feliu signaven el document de compravenda, amb un pacte explícit de no poder-se fer, allà, enterraments. No es tractava de perjudicar els que s'avenien a cedir-los un espai que posaria el punt final a bona part de les cabòries llurs.

Sense notificar res al capítol de la catedral, puix que els beneficiats actuaven com a comunitat independent d'aquest organisme, es tirà pel

⁸⁵ La dinàmica dels beneficiats de constituir-se en comunitat de preveres i la decidida oposició canonical, a escala catalana, apareix en la introducció de Marquès, J. M.: *Concilis provincials Tarraconenses*, Proa, Barcelona, 1994, pàgs. 35-36. Marquès explicita també com els concilis tractaven d'impedir la pretensió beneficional seguint les directrius dels canonges.

⁸⁶ B.C.: A2, B-C4, *Relación diaria de lo sucedido dentro de la plaza de Gerona durante el bloqueo que la pusieron los enemigos en 28 de abril de 1712 y se levantó en 3 de enero de 1713*. Gifre, P.; Torras, X. (eds.), Domènech, F.: *Treballs y desdixas que àn succeït en lo present Principat de Chatalunya y en particular a nostre Bisbat de Gerona. 1674-1700. Edició crítica d'un manuscrit de la Biblioteca del Palau de Peralada*, CCG, Girona, 2001. Espino, A.: *El frente catalán en la Guerra de los Nueve Años, 1689-1697*, UAB, Bellaterra, 1995. Gálvez, J.: *La Guerra de Sucesión en Gerona, 1700-1715*, tesina de llicenciatura, UAB, Bellaterra, 1974. Conseqüències de la victòria del bàndol borbònic sobre la catedral de Girona a Jiménez Sureda, M.: *L'església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1999.

⁸⁷ Dades sobre el tancament de les universitats i la ubicació de l'anomenat Taller i Estudi General a la ciutat de Cervera a l'imprès UB: 07 B-38/4/2-43.

dret, començant la fabrica de l'edifici que els havia de ser propi. Els capitulars se n'assabentaren formalment per un avís del bisbe. Aquella nova foguera, però, féu combustió de manera ràpida i no deixà gaire caliu. Els capitulars feren una consulta a Roma i, amb una resposta desfavorable als interessos llurs, deixaren fer. Els beneficiats acabaren l'edifici, que fou beneït, i allà s'hi va dir missa, amb llicència de l'ardiaca seu vacant. Les mobilitzacions capitulars foren més serioses quan els beneficiats es plantejaren obtenir el *ius sepelliendi* o dret de sebollir-se en aquest nou espai seu. Aleshores sí que els canonges van tornar a portar l'afer a la Rota.

L'*ius sepelliendi* o dret de sepultures era una font d'ingressos per al capítol, ja que aquest cobrava pels drets d'intervenció i autorització de l'ús de les tombes vinculades a la Seu.⁸⁸ Aquest dret solien tenir-lo totes les parròquies, amb diferències locals. Les cinc parròquies de la sarda Sassari, per exemple, solien satisfer-lo mitjançant una quota anual.⁸⁹ L'Església hispànica va perdre aquest recurs econòmic per motius polítics, en secularitzar-se els cementiris, a partir del segle XIX.⁹⁰ En aquells moments concrets, però, que els beneficiats tinguessin dret de sepultura a la capella de Sant Lluç suposaria una disminució d'ingressos, tant per al capítol de la catedral com per a la col·legiata de Sant Feliu.

Aquell nou cas no va ser l'únic que va seguir enfrontant les dues corporacions catedralícies: la capitular i la comunitat dels beneficiats. A principis del segle XVIII, s'hi afegí el que el canonge Sulpici Pontich va definir com el "sisma de procuradors".⁹¹ La nova discòrdia va consistir en què els canonges van nomenar un procurador per a un càrrec concret i els beneficiats en van nomenar un altre per al mateix post. Carregats de raons, els dos agraciats van intentar prendre possessió de l'honor al mateix lloc i en el mateix instant i no en solitud sinó escortats (més que no pas acompanyats) per les corporacions nomenadores respectives, en una

⁸⁸ Segura Moneo, J. R.: "Mecenazgo y patronazgos en la colegial de Tudela", *Cuadernos de la cátedra de patrimonio y arte navarro*, 2 (2007), pàgs. 349-374.

⁸⁹ Ardu, M.: *Defunti sepolti in S. Maria di Betlem di Sassari*, Mediando, Sassari, 2004-2011.

⁹⁰ L'evolució dels enterraments a la catedral de Girona pot trobar-se a Antón Pelayo, J.; Jiménez Sureda, M.: *La memòria de pedra. Les làpides sepulcrales del pla de la catedral de Girona*, Diputació de Girona, Girona, 2005.

⁹¹ ACG: *Repertori alfabètic*..., vol. I, fol. 190.

actitud comuna que es podria definir com a molt bellicosa i que va omplir la nau amb el que s'evocava dècades més tard com a "crits".⁹²

En aquella trobada tan sorollosa s'hi van veure implicades, en algun moment o altre, les més altes instàncies de poder, civil i eclesiàstic: vicari general, comissari apostòlic, jutges, bisbe, governador, virrei i, àdhuc, el Sant Ofici de la Inquisició. Un beneficiat catedralici s'inseria en l'organigrama del Tribunal. En un rampell de rauxa, el bosser de la catedral el va insultar i l'ofès beneficiat va aprofitar les connexions inquisitorials i en va fer llevar acta. En aquella avinentesa concreta, lluny d'acovardir-se, els canonges van retratar l'esperit que els havia animat sempre, afirmant ardidament "que los can[on]ges exposarian sa sang per sos drets".⁹³

8. CONCLUSIONS

La lluita entre les dues corporacions catalanes va ser aferrissada. Va durar centúries. Qui la va guanyar, aquella guerra? A llarg termini, ni els uns ni els altres. Capitulars i beneficiats s'afebliren mútuament, combatent de manera incansable any rere any, segle rere segle. Les batalles finals, els punts que marquen l'aniquilament de la Seu de Girona, el poder feudal més impressionant del nord-est català (en paraules de Pella i Forgas), les van anar guanyant els reis d'Espanya. Per a la Corona esdevindria cabdal afeblir totes les estructures vinculades al poder de les grans famílies i a les especificitats territorials que s'escapaven al control de l'Estat. D'un Estat que es volia únic detentor del concepte de sobirania. Aquest objectiu acabaria implicant còngrues i residències, sobretot en el Segle de les Llums.⁹⁴ Generacions a venir, el concordat de 1753 entre el rei catòlic i la Santa Seu seria la clau per

⁹² ACG: *Repertori alphabètic*..., vol. I, fol. 190 v.

⁹³ ACG: *Repertori alphabètic* ..., vol. I, fol. 190 v.

⁹⁴ Catalán, E.: "La pervivencia del derecho patrimonial en la iglesia vasca durante el feudalismo desarrollado", *Hispania*, LV-190 (1995), pàgs. 567-587. Barrio, M.: "Las condiciones materiales del clero parroquial del obispado de Segovia en el siglo XVIII. Normativa legal sobre sus ingresos o congrua clerical", *Investigaciones históricas*, 11 (1991), pàgs. 9-34.

a l'anorreament del poder d'ambdós litigants, incorporant-lo a la Corona.⁹⁵ El 1769, el Consell de Castella elaboraria un pla de reforma dels beneficis eclesiàstics.⁹⁶

Un segle més tard, la llei del dinou d'agost de 1841 va adjudicar als hereus dels fundadors dels beneficis eclesiàstics les rendes que es desprenien d'aquests.⁹⁷ Calia fer-ho així, si l'Estat no volia alienar-se un suport social que li havia de ser molt necessari per tal de desamortitzar i subhastar les seues físiques que hostatjaven els beneficis amb unes mínimes garanties d'èxit.⁹⁸ A partir del segle XIX, les rendes de l'Església s'incorporaren a l'endèmicament deficitari Estat espanyol. A mode de torna, els governs que comandaven

⁹⁵ Sigüenza, J. F.: "La consecución del patronato real en España: el penúltimo intento (1738-1746)", *Revista de historia moderna. Anales de la universidad de Alicante*, 16 (1997), pàgs. 99-110. Martínez, M. J.: "Relaciones Iglesia-Estado. El concordato de 1753", *Hispania sacra*, LII-105 (2000), pàgs. 301-310. Coronas, S. M.: "Tratado de la regalía de España y suplemento o reflexiones históricas sobre el concordato de 1753", Ferrer Benimeli, J. A. (coord.): *Relaciones Iglesia-Estado en Campomanes*. F.U.E.. Madrid. 2002, pàgs. 57-78. Salido, M.: "Las relaciones Iglesia-Estado en España mediante la Agencia de Preces. Su intervención en la concesión de prebendas durante el concordato de 1753", D. a.: *Iglesia católica y relaciones internacionales. Actas del III simposio internacional de derecho concordatario*, Comares, Madrid, 2008, pàgs. 575-586. Martínez, F. J.: "Sacerdocio y reino en la Edad Moderna. Una Iglesia nacional. El patronato regio desde la perspectiva histórica. Una Iglesia nacional", D. a.: *Religión y poder en la Edad Moderna*, U.G., Granada, 2005, pàgs. 37-52. Goti, J.: "Pensamiento regalista y derecho de patronato regio", Ayerbe, M.R. (coord.): *Estudios dedicados a la memoria del profesor L. M. Díaz de Salazar Fernández*, U.P.V., Bilbao, 1993, vol. I, pàgs. 743-770. Salido, M.: "Aproximación al significado jurídico del concordato de 1753. Particular visión mayansiana", Martín, M. del M. (coord.): *Entidades eclesiásticas y derecho de los estados. Actas del II simposio internacional de derecho concordatario*, Comares, Madrid, 2006, pàgs. 695-704.

⁹⁶ Dufour, G.: "Las relaciones Iglesia-Estado del concordato de 1753 a la revolución de 1868", Aubert, P. (coord.): *Religión y sociedad en España (siglos XIX y XX)*, Casa de Velázquez, Madrid, 2002, pàgs. 11-20. Una aplicació concreta a Prada, A.: "El plan benefical de San Sebastián (III). La hora de las grandes propuestas de la ciudad y del cabildo eclesiástico", *Boletín de estudios históricos sobre San Sebastián*, 43 (2010), pàgs. 85-124.

⁹⁷ Conseqüències a Sanz, F.: "La oposición clerical a la ley desamortizadora de 1841", *Desamortización y hacienda pública*, 2 (1986), pàgs. 587-604. D.a.: *La desamortización de Mendizábal y Espartero en España*. Cátedra, Madrid, 1986. L'afectació gironina a Simón, F.: *Contribución al estudio de la desamortización en España. La desamortización de Mendizábal en la provincia de Gerona*, Castilla, Madrid, 1969.

⁹⁸ Al respecte, Jarque, F.: "La política y la opinión pública en torno a la desamortización de 1855", *Revista del instituto de ciencias sociales*, (1972), pàgs. 615-654 i (1973), pàgs. 93-154. Sáiz, D.: "Opinión pública y desamortización. La Ley general de desamortización de Madoz de 1 de mayo de 1855", *Agricultura y sociedad*, 28 (1983), pàgs. 65-97.

aquesta estructura governamental s'havien de comprometre a mantenir uns determinats pactes fiscals amb l'estructura eclesiàstica que desarboraven.⁹⁹

APÈNDIX

Beneficis amb còngrua (dotació econòmica) i sense residència vinculats a la catedral de Girona en el segle XVII.¹⁰⁰

Nom del benefici	Renda
Sant Josep i Sant Quirze	61 lliures
Sant Isidre i Sant Pere d'Alcàntara	61 lliures
Sant Tomàs d'Aquino	62 lliures
Onze Mil Verges	3 lliures
Sant Josep	36 lliures
Sant Aleix i Santa Anna	23 lliures
Nostra Senyora i Sant Francesc	63 lliures
Sant Pere	64 lliures
Nostra Senyora dels Àngels i Sant Francesc	48 lliures
Sant Ferran	64 lliures
Sant Francesc Xavier	94 lliures
Nostra Senyora i Santa Elena	30 lliures
Sant Joan Baptista	6 lliures
Sant Cristòfol	150 lliures
Nostra Senyora dels Claustres per Bonovàs	12 lliures
Nostra Senyora dels Dolors per Vallhonestà	100 lliures
Sant Carles Borromeu per Dalmau	106 lliures
Sant Antoni de Pàdua per Calafell	72 lliures

⁹⁹ Presas, C.: *El origen de la dotación del clero en la España contemporánea*, U.S.C., Santiago de Compostela, 1981.

¹⁰⁰ Aquest quadre s'ha extret de l'ACG: *Repertori alfabètic del secretariat del Molt Illustre Capítol de la Iglesia Cathedral de Gerona fins al mars de 1736*. Els beneficis esmentats a continuació s'han d'afegir als que ja s'han individuats en estudis com, per exemple, el de Jiménez Sureda, M.: *L'església catalana sota la monarquia dels Borbons. La catedral de Girona en el segle XVIII*, Abadía de Montserrat, Barcelona, 1999. D'aquest volum, vegeu especialment "Els beneficis perpetus de la catedral de Girona", pàgs. 101-155 i els apèndixs "Plànol de les capelles de la catedral de Girona", pàgs. 587, i "Rendes anuals dels beneficis de la catedral de Girona", pàgs. 588-593. Per als projectes borbònics referents a l'Església i per a la reacció d'aquesta, és recomanable consultar "Els plans de reducció", pàgs. 485-527.

Nom del benefici	Renda
Sant Àngel Custodi	*
Nostra Senyora de la Mercè	30 lliures

*No he pogut trobar la quantitat de la renda d'aquest benefici concret.

